

demos

Jaargang 21
Maart 2005

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

3

N1D1

inhoud

- 17 **Migranten op de arbeidsmarkt**
- 18 Demodata
- 19 Demodata
- 21 **Migranten in de Maasstad**
- 24 **Vutters mogen genieten van welverdiende rust**

Foto: Wim de Jonge

Migranten op de arbeidsmarkt

Meeste vluchtelingen hebben binnen vijf jaar werk

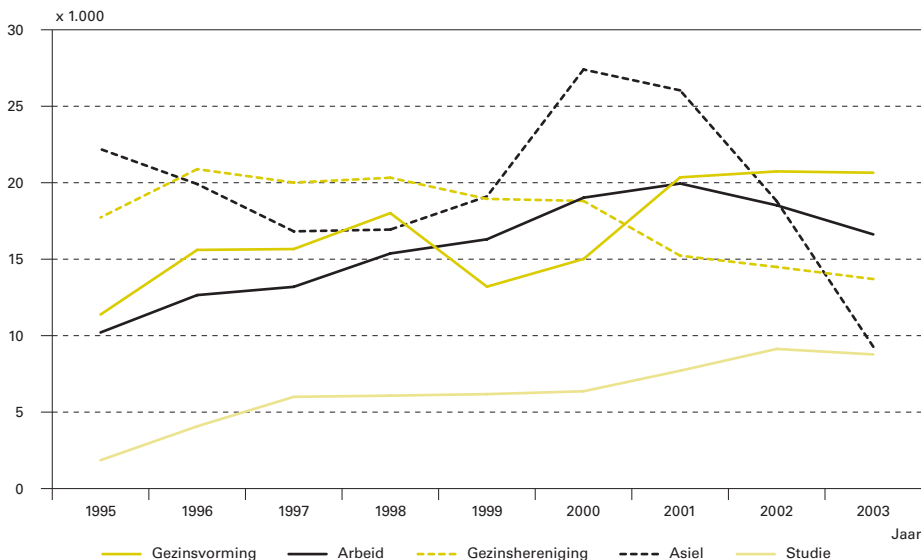
HAN NICOLAAS,
ARNO SPRANGERS
EN ASLAN ZORLU

De politieke discussie over immigratie en integratie gaat onverminderd door en richt zich voor een belangrijk deel op het vraagstuk van de kosten en baten van immigratie. Tegen de achtergrond van deze discussie is het van belang om te bezien hoe de verschillende groepen immigranten zich manifesteren op de arbeidsmarkt. Zo blijken gezinsherenigende en (vooral) gezinsvormende immigranten over het algemeen eerder werk te vinden dan asielmigranten. Recente arbeidsmigratie wordt gekenmerkt door een relatief korte verblijfsduur en een hoge remigratiegeneigdheid.

Het jaarlijkse aantal immigranten dat naar Nederland kwam nam in de tweede helft van de jaren negentig sterk toe tot een recordaantal van 133.000 in 2001, maar is daarna fors gedaald tot 105.000 in 2003. Voor 2004 is dit aantal verder gedaald naar 90.000 immigranten. Het aantal immigranten wordt daarmee ruimschoots overtroffen door het aantal emigranten, dat in 2004 is uitgekomen op 112.000.

- De grootste groep immigranten komt naar Nederland, zo blijkt ook uit figuur 1, om te trouwen of samen te wonen (gezinsvorming). De *gezinsmigratie* was de afgelopen jaren het meest omvangrijk. In 2003 kwamen 20.700 niet-Nederlandse immigranten vanwege gezinsvorming naar Nederland.
- Werk, gezinshereniging en asiel zijn andere belangrijke motieven van immigranten. Het aantal *arbeidsmigranten* is de laatste jaren vanwege de economische teruggang fors gedaald: van 20.000 in 2001 naar 16.600 in 2003. Daarnaast immigrerden 13.700 gezinsherenigers en veelal met arbeidsmigranten meemigrerende gezinsleden. De daling van het aantal *asielmigranten* was echter nog veel groter. In 2003 kwamen 9.300 asielmigranten naar Nederland, slechts eenderde van het aantal in 2000. De aanscherping in het toelatingsbeleid ten aanzien van asielzoekers, die met de Vreemdelingenwet 2000 per 1 april 2001 is ingezet, is hier een oorzaak van: steeds meer asielverzoeken worden binnen 48 uur als kansloos beschouwd en van steeds minder asielzoekers wordt het verzoek ingewilligd.
- Daarnaast vormt studie, vanwege de internationale oriëntatie van universiteiten

Figuur 1. Migratiemotieven van niet-Nederlandse immigranten, 1995-2003

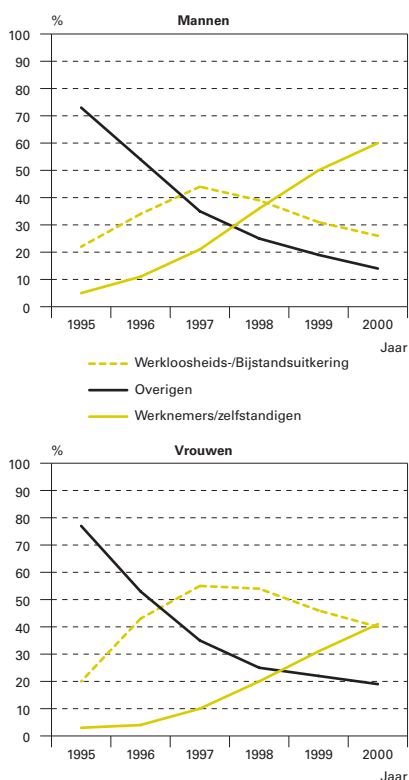

Bron: Centraal Register Vreemdelingen, bewerking: CBS.

demodata

In week 12 hadden in Nederland 13 van de 10.000 mensen griep. Dat betekent een griep epidemie. Daarvan is sprake als meer dan drie mensen per 10.000 zich bij de huisarts hebben gemeld met een influenzachtig ziektebeeld. De griep epidemie keert jaarlijks terug. Vaak wordt gesproken over de mogelijkheid van een wereldwijde griep epidemie. De 20ste eeuw kende drie ernstige griep pandemieën: in 1918 ('Spaanse griep' met 20 tot 40 miljoen doden), in 1957 ('Aziatische griep' met 1 miljoen doden) en in 1968 ('Hong Kong griep' met eveneens 1 miljoen slachtoffers) (RIVM).

Figuur 2. Asielmigranten naar sociaal-economische categorie, immigrantengroep 1995 (leeftijd 16-64 jaar)

en hogeschole, een steeds belangrijker motief voor immigranten om naar Nederland te komen. In 2003 kwamen bijna 9.000 immigranten in verband met een studie naar Nederland.

- Verder kennen we onder meer pensioenmigranten en renteniers en mensen die als *au pair* of stagiaire of voor een medische behandeling naar Nederland komen. In 2003 waren dat er bijna 5.000.

Lang niet elke immigrant blijft permanent in Nederland. Van de immigranten uit 1997 heeft inmiddels 40 procent Nederland weer verlaten. Het terugkeergedrag van immigranten is sterk gecorreleerd met het immigratiemotief bij vestiging in Nederland. Het verblijf van arbeidsmigranten is vaak tijdelijk, terwijl asielmigranten geneigd zijn om permanent in Nederland te blijven.

Immigranten op de arbeidsmarkt

Immigranten uit westerse landen komen relatief vaak in verband met werk naar Nederland. Deze arbeidsmigranten, veelal afkomstig uit Europese landen, de Verenigde Staten of Japan, doen naar verhouding in geringe mate een beroep op werkloosheids- respectievelijk bijstandsuitkeringen. Niet-westerse immigranten komen vaak om humanitaire redenen, dat wil zeggen als gezinsmigrant of als vluchteling, naar Nederland. Zij zijn naar verhouding in veel gevallen lager opgeleid en doen vaker een beroep op uitkeringen. Een groot verschil in uitgangspositie doet zich voor bij vluchtelingen en arbeidsmigranten. Arbeidsmigranten komen hier om te werken, terwijl vluchtelingen in de jaren negentig een veelal tijdrovende asielprocedure moesten doorlopen en niet of (sinds 1998) maar beperkt mochten werken. Asielmigranten en gezinsmigranten hebben een zekere aanpassingsperiode nodig met taalcursussen, en - meer recentelijk - inburgeringscursussen.

Arbeidsmigratie

Momenteel staat arbeidsmigratie weer volop in de belangstelling, al is deze anders van karakter dan die in de jaren zestig en zeventig van de vo-

rige eeuw. In die tijd werden, in verband met het tekort aan lager geschoold personeel, buitenlandse werknemers aangetrokken uit de werelandslanden rond de Middellandse Zee (Griekenland, Italië, Joegoslavië, Marokko, Portugal, Spanje, Tunesië en Turkije). De laatste jaren komen de meeste arbeidsmigranten uit West-Europa en andere welvarende westerse landen, zoals Japan en de Verenigde Staten. Verder komen steeds meer hoger opgeleide immigranten uit niet-westerse landen naar Nederland. Bovendien heeft de arbeidsmigratie uit westerse landen vaker een tijdelijk karakter.

De meeste arbeidsmigranten in Nederland komen uit een EU-land. In 2003 ging het om bijna 10.000 mensen, dat is 60 procent van het totaal. De arbeidsmigratie uit de EU-landen steeg tussen 1996 en 2001 met 50 procent. De arbeidsmigratie van buiten de EU nam in deze periode echter nog sterker toe en wel met 75 procent. De economische teruggang had een fors effect op het aantal arbeidsmigranten uit EU-landen. Hun aantal daalde tussen 2001 en 2003 met 20 procent. De daling bij de niet EU-landen bleef in deze periode beperkt tot zo'n tien procent.

In Nederland en in de omringende landen is veel discussie over de vraag in hoeverre er aanleiding is om het beleid ten aanzien van arbeidsmigratie te versoepelen. De Europese Commissie heeft een 'Groenboek' gepubliceerd, waarin voorstellen worden gedaan voor een Europees beleid rond arbeidsmigratie (European Commission, 2005). Immigratie is weliswaar geen reëel middel tegen toekomstige demografische scheefgroei, maar kan op langere termijn wel nodig zijn met het oog op een eventuele meer structurele krapte op de arbeidsmarkt als gevolg van de vergrijzing. Het proces van vergrijzing heeft immers grote invloed op de betaalbaarheid van de verzorgingsstaat. Als direct gevolg van de vergrijzing zullen de kosten van pensioenstelsels in de EU-landen stijgen, evenals de uitgaven voor de zorg. Deze stijgende kosten zullen ook nog eens door steeds minder werkenden moeten worden gedragen. De zogenoemde 'grijze druk' (de verhouding tussen het aantal 65-plussers en de 15-64-jarigen) in de EU-landen zal de komende 50 jaar verdubbelen. Immigratie alléén kan de grijze druk niet constant houden: daarvoor zouden extreem hoge, onrealistische aantallen immigranten nodig zijn, die op hun beurt trouwens ook weer ouder worden. Immigratie kan dus niet worden gezien als dé oplossing voor bevolkingsafname en vergrijzing. Mogelijk kan migratie zoals gezegd wel een rol spelen als in de toekomst in verband met de vergrijzing en een daarmee samenhangende afname van het aandeel van de potentiële beroepsbevolking wellicht krapte op de arbeidsmarkt ontstaat. Dit hangt natuurlijk ook af van de ontwikkelingen in de arbeidsdeelname van ouderen, vrouwen, arbeidsongeschikten en allochtonen en daarnaast van de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit. Het is de vraag in hoeverre dit zal leiden tot een stijging van het aantal arbeidsmigranten van buiten de huidige EU en in hoeverre er sprake zal zijn van het overbrengen van productie naar het buitenland. Het is mo-

gelijk dat het toelatingsbeleid een verschuiving zal bewerkstelligen van immigratie uit humanitaire overwegingen naar immigratie die in de eerste plaats een Europees economisch belang dient. Karakter en samenstelling van de immigratie zouden in dat geval sterk gaan afwijken van het huidige patroon.

In de bevolkingsprognose van het CBS wordt rekening gehouden met een groei van de arbeidsmigratie, bijvoorbeeld uit de tien landen die met ingang van 1 mei 2004 lid zijn geworden van de EU. Zo kwamen alleen al uit Polen in de maanden mei tot en met december 2004 bijna 4.500 immigranten, 2.000 meer dan in heel 2003.

In dit kader kan ook nog worden opgemerkt dat migratie niet uitsluitend belangrijke baten oplevert voor het ontvangende land (werkende migranten betalen belasting en dragen zo bij aan de financiering van de collectieve voorzieningen), maar ook nadelige effecten kan hebben: een deel van de migranten heeft geen werk en zal gebruikmaken van de collectieve voorzieningen. Per saldo heeft immigratie daarom een zeer gering positief of negatief effect op de economie van een land. Op microniveau echter kan immigratie leiden tot herverdelingseffecten, waarbij bestaande werknemers met vergelijkbare kenmerken negatieve effecten ondervinden door toenemende concurrentie terwijl kapitaaleigenaren eerder baat bij immigratie zullen hebben.

Werk en uitkering van asielmigranten

Asielzoekers die in Nederland mogen blijven en daarmee feitelijk als asielmigrant kunnen worden beschouwd, worden doorgaans pas na hun statusverlening ingeschreven in een gemeentelijk bevolkingsregister (Gemeentelijke Basisadministratie, GBA). Een deel van de asielzoekers wordt echter al ingeschreven terwijl de asielprocedure nog niet is afgerond en ze dus nog geen verblijfsvergunning hebben. Asielzoekers die langer dan een half jaar in een centrale opvangvoorziening verblijven, komen in aanmerking voor inschrijving in de GBA. Vóór 1 juni 2000 was deze termijn overigens een jaar.

Het feit dat asielzoekers (althans tot 1998) tot het moment van statusverlening in het geheel niet mochten werken en ook geen recht hebben op bijstand, wordt in figuur 2 weerspiegeld: in eerste instantie neemt het aandeel asielmigranten met een uitkering toe om na verloop van tijd weer te dalen. Ook het gegeven dat, onder de Vreemdelingenwet die tot 2001 van toepassing was, voormalige asielzoekers met een voorlopige vergunning tot verblijf (VVTV) pas na twee jaar betaalde arbeid mochten verrichten en bijvoorbeeld ook geen recht konden doen gelden op een bijstandsuitkering speelt een rol.

De meeste mannelijke asielmigranten vinden na verloop van tijd werk. Van de mannelijke vluchtelingen die in 1995 naar Nederland zijn gekomen had 60 procent in 2000 werk. Voor de vrouwen was dit 40 procent. Van de mannelijke asielmigranten die in het begin van de jaren negentig naar Nederland kwamen, had tien jaar later zo'n 70 procent een baan en van de vrouwen ruim de helft. Ter vergelijking: van de autochtone mannen in de met de immigranten-

populatie vergelijkbare leeftijdsklasse van 25-44 jaar had rond de eeuwwisseling zo'n negen op de tien werk. Voor de vrouwen was dit twee op de drie.

Toch was van het cohort asielmigranten van 1991 aan het eind van de 20ste eeuw nog zo'n 16 procent van de mannen en 29 procent van de vrouwen aangewezen op een werkloosheids- of bijstandsuitkering.

Gezinmigranten eerder aan het werk

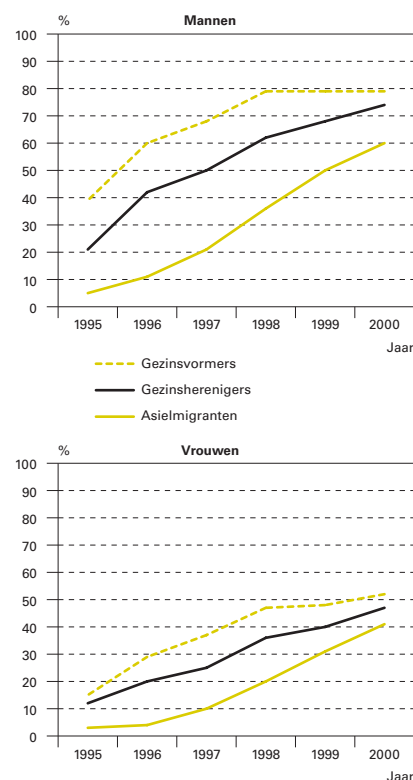
Uit figuur 3 blijkt dat gezinsherenigers en (vooral) gezinsvormers eerder hun weg weten te vinden op de arbeidsmarkt dan asielmigranten. Dit hangt samen met de genoemde lange duur van asielprocedures en met het gegeven dat asielzoekers - zolang zij geen verblijfsstatus hebben - maar beperkt mogen werken. Asielmigranten halen de achterstand op de arbeidsmarkt tot op zekere hoogte wel in. Toch is na verloop van jaren, ook voor de immigranten van het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw, het percentage asielmigranten met werk lager dan dat van gezinsmigranten, terwijl de uitkeringsafhankelijkheid ten opzichte van gezinsmigranten hoger is.

De arbeidsdeelname van gezinsherenigende immigranten blijft in eerste instantie achter bij die van gezinsvormende migranten. Dit hangt mogelijk samen met het gegeven dat één op de drie gezinsvormende immigranten gaat trouwen of samenwonen met een autochtoon. Het is daarom aannemelijk dat de aanpassing van gezinsvormers wat gemakkelijker verloopt dan die van de gezinsherenigers. Bovendien is het denkbaar dat gezinsherenigers over het algemeen wat lager zijn opgeleid dan gezinsvormers en de eerste jaren van hun verblijf in Nederland besteden aan het volgen van een opleiding. Na verloop van vijf jaar is de achterstand in arbeidsdeelname van de gezinsherenigers ten opzichte van de gezinsvormers echter voor een belangrijk deel ingelopen.

Turkse en Marokkaanse gezinsmigranten

Ook bij de Turkse en Marokkaanse mannen neemt het deel dat betaald werk heeft de eerste

Figuur 3. Percentage immigranten met werk, naar migratiemotief, cohort 1995

In februari overleden in Nederland zo'n 800 mensen meer dan in januari. De stijging vond vooral in Zuid-Nederland plaats. Daar stierven in die maand bijna 3.000 mensen, 600 meer dan in de vier weken daarvoor en ook 600 meer dan gemiddeld voor februari. In de rest van Nederland was de sterfte weinig hoger dan in januari. De stijging in Zuid-Nederland valt samen met een griepgolf die daar begin februari kwam opzetten. In de week van 14 tot en met 20 februari bereikte deze een piek met 48 patiënten per 10.000 inwoners van Zuid-Nederland (CBS).

Foto: Wim de Jonge

De gegevens over de sociaal-economische categorie van immigranten zijn ontleend aan het zogenaamde immigrantenpanel. Het immigrantenpanel is opgebouwd met een drietal aan registraties ontleende bestanden:

- demografische informatie uit de *GBA*, de gemeentelijke bevolkingsregisters;
- informatie over migratiemotieven uit het *Centraal Register Vreemdelingen (CRV)* van het ministerie van Justitie en
- gegevens over inkomens en de sociaal-economische categorie uit het *Regionaal Inkomens onderzoek (RIO)*, gebaseerd op gegevens van de Belastingdienst.

De gegevens over de sociaal-economische categorie hebben betrekking op niet-Nederlandse immigranten van 16 tot en met 64 jaar die in de periode 1990-2000 als nieuwkomer zijn ingeschreven in de bevolkingsregisters. Informatie over de arbeidsmarktpositie is tot nu toe beschikbaar voor de jaren 1995 tot en met 2000. We hebben de volgende sociaal-economische categorieën onderscheiden:

- werkenden (in loondienst of zelfstandig);
- personen met een werkloosheids- of bijstandsuitkering;
- overigen (waaronder personen zonder inkomen).

De indeling naar sociaal-economische categorie was gebaseerd op de *belangrijkste inkomstenbron* in het desbetreffende jaar. Iemand die gedurende een gedeelte van het jaar een uitkering heeft gehad, maar het grootste deel van het inkomen met werken heeft verdiend, wordt dus als werkende geteld en niet als uitkeringsgerechtigde. Het omgekeerde is uiteraard ook mogelijk. Personen die maar beperkt hebben gewerkt, bijvoorbeeld voor een paar weken in het jaar of voor enkele uren per week, worden, als er geen andere inkomstenbron is, ook bij de werkenden geteld. De omvang van deze groep is echter beperkt.

Personen met een WAO-uitkering zijn bij de groep *overigen* geteld. Omdat immigranten doorgaans relatief jong zijn, gaat het bij dit onderzoek om verwaarloosbaar kleine aantallen. Hetzelfde geldt voor het aantal AOW-ers. Om deze reden hebben de gegevens over uitkeringen in dit artikel alleen betrekking op werkloosheids- en bijstandsuitkeringen.

van opeenvolgende cohorten verbetert dus. Dit kan voor een deel worden verklaard door de betere startpositie van meer recente cohorten als gevolg van het gunstige economische klimaat rond 2000. Verder zou de hogere arbeidsdeelname een weerspiegeling kunnen zijn van de toegenomen emancipatie van Turkse en Marokkaanse vrouwen.

Van werk naar uitkering en omgekeerd

Figuur 4 geeft de dynamiek in de arbeidsmarktpositie voor asielmigranten, gezinsherenigers en gezinsvormers, ongeacht hun geboorteland. De figuur heeft betrekking op alle immigranten voor wie in twee opeenvolgende jaren informatie over de arbeidsmarktpositie beschikbaar is.

Gezinsmigranten vinden naar verhouding sneller werk dan asielmigranten. De kans om hun baan te verliezen is voor asielmigranten groter dan voor gezinsherenigers en gezinsvormers. De terugval van jaar op jaar vanuit werk naar een uitkering is relatief groot voor vluchtelingen uit Somalië, Irak en Afghanistan (ruim tien procent). Chinezen en voormalig Joegoslaven slagen er doorgaans beter in om hun baan te behouden. De terugval van werk naar uitkering is voor deze groepen zeven respectievelijk vier procent.

Figuur 4. Jaar op jaar transities

paar jaar na aankomst bij de gezinsvormers sneller toe dan bij de gezinsherenigers. Na vijf jaar is van dit verschil echter weinig meer over. De arbeidsdeelname van zowel de gezinsherenigers als de gezinsvormers die in 1995 vanuit Turkije of Marokko naar Nederland kwamen bedraagt bij de mannen in 2000 ongeveer 80 procent. Dit verschilt niet zo heel veel met de netto arbeidsparticipatie van de autochtone bevolking (ongeveer 90 procent voor de mannen in de vergelijkbare leeftijdsklasse van 25-44 jaar).

De arbeidsdeelname van recente immigranten is ook in verhouding tot de totale Turkse en Marokkaanse bevolking in Nederland verhoudingsgewijs hoog. Dit hangt samen met de relatief 'jonge' leeftijdsopbouw van deze immigrantenpopulatie. Van de *totale* eerste generatie Turkse mannen, inclusief degenen die eerdere decennia naar Nederland kwamen, bedroeg de netto arbeidsparticipatie in 2000 63 procent. Voor de Marokkaanse eerste generatie was dit 52 procent.

De uitkeringsafhankelijkheid van Turkse en Marokkaanse gezinsmigranten is verhoudingsgewijs hoog. Van de Turkse en Marokkaanse gezinsherenigers die in 1991 naar Nederland kwamen was rond de eeuwwisseling nog altijd ruim tien procent afhankelijk van een werkloosheids- of bijstandsuitkering. Voor de gezinsvormers uit deze landen die zich in 1991 in Nederland vestigden was dit 15 procent.

Bij Turkse en Marokkaanse vrouwen valt de arbeidsdeelname van recente cohorten in 2000 hoger uit dan voor eerdere cohorten. Dit zien we over de hele linie, behalve bij de Marokkaanse gezinsherenigende vrouwen. De percentages vrouwen die afhankelijk zijn van een werkloosheids- of een bijstandsuitkering zijn voor recente cohorten beduidend lager dan voor eerdere cohorten. De arbeidsmarktsituatie

LITERATUUR:

- CBS (2001), *Allochtonen in Nederland*. Voorburg/Heerlen.
- Commission of the European Communities (2005), *On an EU approach to managing economic migration*.
- Lucassen, J. en R. Penninx (1999), *Nieuwkomers, nakomelingen, Nederlanders. Immigranten in Nederland 1550-1993*. Amsterdam: het Spinhuis.
- Nicolaas, H., A. Sprangers, A. Zorlu en J. Hartog (2004), Migranten: wie komen, wie gaan terug en wie laten hun gezin overkomen? *Bevolkingstrends* 52(2), pp. 36-42.
- Roodenburg, H.J., R. Euwals en H.J.M. ter Rele (2003), *Immigration and the Dutch economy*, CPB Special Publications, 47.
- Sprangers, A., A. Zorlu, J. Hartog en H. Nicolaas (2004), Immigranten op de arbeidsmarkt. *Bevolkingstrends* 52(2), pp. 45-53.
- VN Afdeling Bevolking (2002), *International migration report 2002*, New York: United Nations Population Division.
- Zorlu, A., J. Hartog, A. Sprangers en H. Nicolaas (2004), Retourmigratiegedrag van recente immigranten. *Economisch Statistische Berichten*, 20 augustus 2004, pp. 402-404.
- Zorlu, A. en J. Hartog (2005, forthcoming). The effect of immigration on wages in three European countries. *Journal of Population Economics*, 18(1), pp. 1-39.

H. Nicolaas en **drs. A.H. Sprangers**, CBS, **dr. A. Zorlu**, Universiteit van Amsterdam

Migranten in de Maasstad

CARLO VAN PRAAG EN MARCO BIK

In vergelijking met de andere grote steden in Nederland doet Rotterdam het sociaal-economisch slechter. Zo verdienen mensen in Rotterdam gemiddeld minder, zijn ze lager opgeleid, telt de stad de meeste achterstandsleerlingen en wordt er in verhouding veel huursubsidie verstrekt. De oorzaak is volgens het Rotterdamse gemeentebestuur voor een groot deel gelegen in de ongecontroleerde toestroom van immigranten en illegalen. Segregatie speelt daarbij een grote rol. Meer dan eenderde van de inwoners van de Maasstad is allochtoon, waarbij het dan alleen gaat om allochtonen uit niet-westerse landen. Evenals in Amsterdam is meer dan de helft van de jongeren tot 15 jaar allochtoon.

Als er in Nederland probleemgebieden zijn aan te wijzen, horen de vier grote steden daar in elk geval bij. Hoewel zij door hun omvang en door hun voorzieningenpeil een groot economisch belang vertegenwoordigen en centra van wetenschap en cultuur zijn, vertonen zij ook de meest omvangrijke sociale problematiek. Gedurende een lange reeks van jaren trekken de beter gesitueerden er weg en fungeren zij als vestigingsgebieden voor grotendeels arme immigranten. Het woonklimaat wordt er in veel wijken bedreigd, de criminaliteit is er hoog.

Rotterdam is in menig opzicht nog slechter af dan de andere drie grote steden. De stad heeft moeite met de immigratie van allochtonen. De gelijktijdige vestiging van allochtonen en het vertrek van autochtonen naar de randgemeenten doen een aanslag op de welstand van de stad:

- Het besteedbaar inkomen per hoofd van de bevolking ligt in Rotterdam anno 2000 12 procent onder het landelijk gemiddelde, terwijl Amsterdam en Den Haag respectievelijk acht en zes procent bij dat gemiddelde achterlopen. Meer nog dan de bevolking van de andere grote steden zijn de Rotterdammers afhankelijk van bijstandsuitkeringen: 11 procent van de potentiële beroepsbevolking geniet een uitkering in het kader van de Algemene Bijstandswet tegen acht procent in Amsterdam, zeven procent in Den Haag en vier procent in Utrecht. Deze bijstandsafhankelijkheid is in sterke mate verbonden met de etnische samenstelling van de bevolking zoals tabel 1 laat zien. Het aantal bijstandsuitkeringen is daar afgezet tegen het aantal huishoudens in de potentiële beroepsbevolking.
- Het opleidingsniveau van de beroepsbevolking is in Rotterdam lager dan in de andere grote steden (zie tabel 2).
- Rotterdam telt de meeste achterstandsleerlingen. Dat kan worden vastgesteld doordat scholen voor leerlingen met laag opgeleide ouders in het algemeen en voor leerlingen van laag opgeleide allochtone ouders in het bijzonder extra financiering krijgen. Zij tellen per definitie zwaarder, ook al zijn ze prima geïntegreerd.
- Terwijl Rotterdam anno 2003 6,8 procent van de landelijke huurwoningenvoorraad omvat, consumeren de huurders daar 7,4 procent van de totale landelijke huursubsidiesom. Amsterdam neemt met tien procent van de landelijke voorraad slechts 7,2 procent van de

Foto: Wim de Jonge

huursubsidiesom voor zijn rekening, terwijl de Haagse en Utrechtse huurders naar rato van hun aantal van de subsidie gebruik maken. Ook hier is de achterstand in Rotterdam dus relatief groot.

Vestiging, vertrek en achterstand

De grootstedelijke achterstandsproblematiek wordt in niet geringe mate veroorzaakt door de toegenomen allochtone bevolkingsconcentratie ter plaatse. Volgens het Rotterdamse Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS) vestigden zich van 1993 tot en met 2003 bijna 300.000 mensen in Rotterdam van wie 132.000 niet-westerse allochtonen. Op een totale bevolking van gemiddeld 600.000 is dat niet gering. In Amsterdam en Den Haag is de dynamiek overigens nog sterker. De vestiging geschiedde voor een groot deel direct vanuit het buitenland. Dat

Tabel 1. Percentage bijstandsafhankelijke huishoudens op het totaal van huishoudens in de bevolking van 15-64 jaar in Rotterdam, 2002

Turkije	30
Marokko	40
Suriname	27
Antillen	50
Overig niet-westers	34
Kaap-Verdië	21
Autochtoon	10
totaal	19

Bron: ISEO/COS 2003.

Tabel 2. Opleidingsniveau beroepsbevolking 2002 (%)

	Amsterdam	Rotterdam	Den Haag	Utrecht	Nederland
ten hoogste bo, vbo of mavo	21	34	26	20	28
havo, vwo of mbo	34	36	38	25	43
hbo of wo	45	30	36	56	29
totaal	100	100	100	100	100

Bron: CBS: EB.

Tabel 3. Vestigingssaldo in Rotterdam van de migratie tussen Rotterdam en de buitenwereld over de jaren 1993 t/m 2003 (aantallen)

	stadsregio	rest van Nederland	buitenland	onbekend ^(*)	totaal
niet-westerse allochtonen	-6.828	10.968	43.840	-13.980	34.018
autochtonen	-26.430	-6.980	-2.866	-1.881	-37.867

(*) Vooral hoog bij niet-westers allochtonen. Deze personen zijn niet meer op hun adres van inschrijving woonachtig. Een deel zal naar het buitenland zijn vertrokken zonder zich af te melden. Een ander deel komt na enige tijd elders in Nederland, maar vaak ook in Rotterdam zelf, weer boven water.

Bron: COS.

Tabel 4. Samenstelling van de niet-westers allochtone bevolking in Rotterdam en in Nederland, 2004

	Rotterdam		Nederland	
	aantal	in % van totaal niet-westerse allochtonen	aantal	in % van totaal niet-westerse allochtonen
Turken	44.603	21,5	351.648	21,1
Marokkanen	35.317	17,0	306.219	18,4
Surinamers	52.239	25,2	325.281	19,5
Antillianen	20.282	9,8	130.722	7,8
Kaap-Verdianen	14.983	7,2	19.666	1,2
Overig niet-westers	39.972	19,3	534.761	32,1
Totaal	207.396	100,0	1.668.297	100,0

Bron: CBS: Statline.

Tabel 5. Segregatie-indices voor niet-westerse allochtonen

	1995	2004
Amsterdam	31	36
Rotterdam	43	39
Den Haag	51	46
Utrecht	33	37

Bron: Dagevos *et al.* (red.), 2003 en CBS: Statline.

Tabel 6. Segregatie-indices per herkomstgroep in Rotterdam

	1996	2002
Turkije	52	46
Marokko	47	41
Suriname	29	22
Antillen	28	31
ov.niet-westerse landen	16	24
totaal	43	39

Bron: berekening auteur op basis van CBS-gegevens.

impliceert dat de Rotterdamse bevolking veel kortverblijvers telt, mensen die zich tussen 1993 en 2003 rechtstreeks uit het buitenland in de stad hebben gevestigd. Wordt ook het vertrek uit de gemeente in beschouwing genomen, dan blijkt dat het vestigingssaldo voor (niet-westerse) allochtonen in deze periode ruim 34.000 personen was, terwijl de autochtonen een vertrekoverschot van bijna 38.000 te zien gaven. De verkleuring van de stadsbevolking wordt dus aan twee kanten bevorderd (zie tabel 3).

Het vertrek uit de gemeente is grotendeels gericht op de stadsregio, hetgeen voor een toenemend aantal allochtone vertrekkers ook geldt. Bij hen blijft evenwel ook vertrek naar het buitenland een voorname post. Al met al was er toch ook voor de allochtonen een klein vertrekoverschot in de migratie tussen Rotterdam en de stadsregio. In bescheiden mate suburbaniseren zij dus ook. De migratie tussen Rotterdam en de rest van Nederland (dus het gebied buiten de stadsregio) resulteert echter in een vestigingsoverschot in Rotterdam. Dit is groter dan het vertrekoverschot met de regio, zodat per saldo het aandeel van de allochtonen in Rotterdam niet alleen door buitenlandse, maar ook door binnenlandse migratie stijgt. Dit beeld doet zich voor bij de Antillianen en bij de migranten uit 'overige landen van de derde wereld' (grotendeels gekomen als asielmigranten). Voor Surinamers, Turken en Kaapverdianen levert de binnenlandse migratie in haar totaliteit al een vertrekoverschot op.

De kleur van Rotterdam

In het begin van de jaren zeventig was omstreeks vijf procent van de Rotterdamse bevolking allochtoon en medio jaren tachtig was dat 13 procent. Daarbij zijn Zuid-Europeanen meegerekend. In 2004 bestond de bevolking voor 34,6

procent uit niet-westers allochtonen, waarbij Zuid-Europeanen niet zijn inbegrepen. Hiermee voert Rotterdam ook deze lijst aan: vergelijk Amsterdam (33,9 procent), Den Haag (31,1 procent) en Utrecht (20,4 procent). Tussen 1998 en 2004 groeide het allochtone bevolkingsaandeel in Rotterdam met een factor 1,32 en die groei was sterker dan in de drie andere grote steden. In Amsterdam, Den Haag en Utrecht bedroegen de overeenkomstige groeifactoren respectievelijk 1,20, 1,30 en 1,17. Van de jeugdige bevolking (jonger dan 15 jaar) is een groter deel allochtoon. Landelijk is dat 16 procent, in Amsterdam en Rotterdam boven de 50 procent.

De samenstelling van de allochtone bevolking wijkt in Rotterdam enigszins af van de landelijke samenstelling. Rotterdam herbergt een groep die in de rest van Nederland nauwelijks voorkomt, te weten de Kaapverdianen. Verder zijn in Rotterdam de Surinamers en Antillianen relatief sterk vertegenwoordigd, terwijl de overige niet-westerse landen (grotendeels asielzoekers) er zijn ondervertegenwoordigd. Deze laatste groepen worden dan ook niet speciaal in de grote steden opgevangen, hoewel zij daar in tweede instantie wel vaak heentrekken (zie tabel 4).

Verwachting

Kijken we naar de toekomst dan zal al met al het aandeel van de allochtone bevolking in Rotterdam de komende tien tot 20 jaar nog gestaag toenemen, hoewel, gezien de in recente jaren scherp gedaalde vestiging van migranten uit het buitenland, niet meer zo fors als de laatste prognose van het COS aangaf. Volgens die prognose zou in 2017 het grootste deel van de bevolking allochtoon zijn. De vruchtbaarheid is bij allochtonen hoger dan bij autochtonen en vooralsnog suburbaniseren zij minder. Redelijkerwijs kan worden verwacht dat op de nog wat langere termijn de niet-westers allochtone bevolking toch de meerderheid in de stad zal vormen. In tal van wijken was dat begin 2004 al het geval.

Daarbij zijn overigens de leden van de derde generatie (kinderen van kinderen van migranten) niet meer meegerekend. Zij worden als autochtoon beschouwd. Daar is natuurlijk ook wat voor te zeggen. Men mag verwachten dat het kenmerk 'allochtoniteit' met de wisseling van de generaties aan zeggingskracht inboet. Ook thans zijn er al tal van allochtonen die in allerlei opzichten perfect in de Nederlandse samenleving zijn geïntegreerd.

Segregatie binnen de stad: oorzaken, gevolgen

De verkleuring is in Rotterdam zo snel verlopen dat processen van integratie daarmee geen gelijke tred hebben kunnen houden. De allochtonen zijn in Rotterdam niet gelijkmatig over de stad verspreid. In 14 van de 66 Rotterdamse wijken (in dit geval postcodegebieden met meer dan 500 inwoners) maken allochtonen voor meer dan de helft deel uit van de bevolking. In 12 wijken ligt het percentage allochtonen beneden de tien. In bijna tweederde van de wijken ligt het allochtonenaandeel buiten een bandbreedte van plus of min een half

maal het stedelijk percentage dat zoals gezegd 34,6 bedraagt.

De segregatie-index die bij de verdeling hoort, bedraagt 39 op een schaal die loopt van 0 (geen segregatie) tot 100 (groepen wonen volledig gescheiden). Daarmee is de segregatie in Rotterdam sinds 1995 gedaald, terwijl zij in Amsterdam juist is gestegen (zie tabel 5). Voor de verschillende groepen in Rotterdam loopt de segregatie nogal uiteen. Zij is bij Turken en Marokkanen aanmerkelijk hoger dan bij de overige groepen. Bij Turken, Marokkanen en Surinamers is de segregatie gedaald, bij de overige groepen gestegen (zie tabel 6).

Oorzaken

De oorzaken van binnenstedelijke segregatie en concentratie zijn gedeeltelijk dezelfde als die van de concentratie van allochtonen in de grote steden als geheel: de migratiesituatie waarin de allochtonen zich bevinden en hun zwakke positie als woonconsumenten, waardoor zij zich richten op gebieden waar hun landgenoten al zijn gevestigd en op de goedkope en minst aantrekkelijke woningen. Ook het uitwijkgedrag van de autochtonen speelt een rol. De grote steden kenmerken zich door een woningvoorraad waarin relatief goedkope, in etagebouw uitgevoerde, huurwoningen domineren en dit geldt voor de concentratiewijken eens te meer. De grootstedelijke woningvoorraad groeit betrekkelijk langzaam en moet concurreren met een sneller groeiende, luxueuzere woningvoorraad in de randgemeenten. De hierdoor aangedreven suburbanisatie betreft, zoals reeds werd vermeld, voornamelijk autochtonen.

Gevolgen

In de concentratiegebieden vinden nieuwe migranten tot op zekere hoogte een veilige haven. Zij kunnen contact onderhouden met groepsgenoten en eigen voorzieningen schepden. Daarin liggen echter ook de nadelen besloten: hun ontmoetingskansen met autochtonen dalen. Dat kan overigens ook bij dalende segregatie gebeuren, gewoon omdat het aantal allochtonen stijgt. De Antillianen in Rotterdam zijn een voorbeeld van een groep waar beide processen, stijging van de groepsgrootte en stijgende segregatie, elkaar hebben versterkt. In tabel 7 zijn deze ontmoetingskansen weergegeven. Het gaat hierbij overigens om puur statistische kansen op contact met landgenoten dan wel met autochtonen, gegeven de verdeling van beide categorieën over de wijken van de stad. Ook eigen voorzieningen kunnen nadelig voor de allochtonen uitpakken. Denk aan het ontstaan van 'zwarte' scholen, die (islamitische scholen uitgezonderd) weliswaar geen bewust gecreëerde eigen voorziening vormen, maar wel een logisch gevolg zijn van concentratie van allochtonen in bepaalde gebieden.

Tot slot

De gemeente Rotterdam is van mening (nota 'Rotterdam zet door') dat "het absorptievermogen van de stad is bereikt" en wil de verdere toestroom van 'kansarmen' aan banden leggen. Zo wil de stad in bepaalde wijken de toelating van

'kansarmen' van buiten de regio aan inkomenseisen onderwerpen.

Anders dan Amsterdam en Den Haag problematiseert Rotterdam zijn bevolkingssamenstelling en wil daarin ingrijpen. De andere twee steden zien in de samenstelling van hun bevolking een onvermijdelijk uitgangspunt van beleid of beschouwen deze samenstelling zelfs als een troef. Rotterdam legt veel nadruk op de verloeding van de stad. Veel van de gewraakte misstanden hebben te maken met ongecontroleerde immigratie en met illegalen.

Rotterdam voert de verkeerde lijstjes aan. Het is de armste van de grote steden met, naar het zich thans laat aanzien, de minste economische potentie. De spontane regeneratie van woonwijken door nieuwe, op stedelijk wonen gerichte jonge kopers, heeft er geen Amsterdamse allure. De tabellen 8 en 9 laten zien dat het vervangings tempo in Rotterdam stagneert. Ook in dit opzicht kampt de stad Rotterdam met de zwaarste problematiek.

Dit artikel is een sterk verkorte, maar wel geactualiseerde versie van een artikel dat eind verleden jaar verscheen in 'Rotterdam. Het vijftiende jaarboek voor het democratisch socialisme' (Becker *et al.* (red.) 2004).

Drs. C.S. van Praag, NIDI Honorary Fellow en
drs. M. Bik, COS, Rotterdam

LITERATUUR:

- Becker, Frans *et al.* (red.) (2004), *Rotterdam. Het vijftiende jaarboek voor het democratisch socialisme*. Amsterdam: Mets & Schilt/Wiard Beckmanstichting.
- Dagevos, Jaco, Mérove Gijsberts en Carlo van Praag (red.) (2003), *Rapportage minderheden 2003. Onderwijs, arbeid en sociaal-culturele integratie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ergun, C. en M. Bik (2003), *Prognose bevolkingsgroepen Rotterdam 2017*. Rotterdam: Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS).
- Gemeente Rotterdam (2003), *Rotterdam zet door. Op weg naar een stad in balans*. Rotterdam.
- Latten, Jan, Marco Bontje en Han Nicolaas (2004), *Bevolkingsdynamiek in de vier grote steden. Bevolkingstrends, 2^e kwartaal*, pp. 59-68.
- Ouweneel, P. (2002), *Inpakken en wegwezen. Migratieonderzoek Rotterdam en regio 1988-2000*. Rotterdam: Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS).

Tabel 7. Ontmoetingskansen met leden van de eigen groep en met autochtonen, 1995, 2002 en 2004 (%)

		Amsterdam		Rotterdam		Den Haag		Utrecht	
		1995	2004	1995	2004	1995	2002	1995	2002
Turken	- met eigen groep	8,1	9,7	14,6	14,7	15,7	16,0	6,8	8,5
	- met autochtonen	60,2	44,1	48,2	37,1	.	36,0	72,2	67,8
Marokkanen	- met eigen groep	11,0	15,3	8,6	10,6	9,1	11,0	11,5	17,0
	- met autochtonen	61,4	44,5	50,9	39,5	.	36,9	72,4	66,1
Surinamers	- met eigen groep	17,0	17,5	11,0	10,6	15,2	15,0	3,7	3,3
	- met autochtonen	55,7	42,1	58,9	47,5	.	33,7	76,3	75,8
Antillianen	- met eigen groep	3,6	3,5	1,9	5,0	1,9	3,2	0,9	0,9
	- met autochtonen	54,3	41,4	75,8	48,9	.	48,5	80,2	79,0

Bron: Dagevos *et al.* (red.) 2003; berekening voor 2004 op basis van ongepubliceerde gegevens van het CBS.

Tabel 8. Nieuwbouw gemiddeld per jaar en in % van de totale nieuwbouw in Nederland

	1990-94		1995-99		2000-03	
	abs.	% van landelijke nieuwbouw	abs.	% van landelijke nieuwbouw	abs.	% van landelijke nieuwbouw
Rotterdam	3.546	4,7	2.840	3,2	2.481	3,6
andere 3 grote steden	7.205	8,2	7.438	8,3	8.204	11,8
4 grote steden	10.751	12,3	10.278	11,5	10.685	15,4

Bron: COS.

Tabel 9. Onttrekkingen aan de voorraad gemiddeld per jaar en in % van het totale aantal onttrekkingen in Nederland

	1990-94		1995-99		2000-03	
	abs.	% van landelijke onttrekkingen	abs.	% van landelijke onttrekkingen	abs.	% van landelijke onttrekkingen
Rotterdam	2.576	20,0	1.863	14,3	1.702	11,1
andere 3 grote steden	3.317	25,7	2.097	16,1	3.455	22,5
4 grote steden	5.893	45,7	3.960	30,4	5.157	33,6

Bron: COS.

Bevolking vindt: Vutters mogen genieten van welverdiende rust

HANNA VAN SOLINGE

De Nederlandse bevolking vindt, zo blijkt uit NIDI-onderzoek, dat vutters van een welverdiende rust mogen genieten. Wel mag ook van hen worden verwacht dat ze zich maatschappelijk nuttig maken. Verreweg de meeste mensen vinden niet, hoewel dat vaak wordt gesuggereerd, dat vutters leven op kosten van andere generaties.

Om de kosten van de vergrijzing op te vangen en het arbeidsaanbod ook in de komende decennia veilig te stellen is een hogere arbeidsparticipatie van belang. Het lijkt onvermijdelijk dat daartoe in de toekomst een groter beroep zal worden gedaan op de oudere werknemer. Tal van adviesorganen pleiten voor een langere arbeidsdeelname door ouderen. Een verhoging van de pensioenleeftijd tot 67 jaar lijkt niet langer onbespreekbaar. De gewenste hogere arbeidsparticipatie van ouderen staat op gespannen voet met de wensen van oudere werknemers (en hun partners) zelf die massaal rond hun zestigste aan een nieuwe levensfase van 'genieten zonder werk' willen beginnen (zie Demos, september 2003).

Nieuw element

Recent heeft de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) een nieuw element in de discussie gebracht door ervoor te pleiten om het recht op een vut- of prepensioenuitkering te koppelen aan het verrichten van onbetaald werk of informele zorg. Immers, ook buiten de arbeidsmarkt kan nog volop gebruik worden gemaakt van de kwaliteiten van vroeggepensioneerden, bijvoorbeeld in de zorg of het vrijwilligerswerk.

Het maatschappelijk draagvlak voor een dergelijke voorwaardelijke vutuitkering lijkt beperkt. Uit recent door het NIDI uitgevoerd onderzoek naar alternatieve vormen van maatschappelijke inzet door ouderen onder 2.070 Nederlanders blijkt dat een ruime meerderheid van de bevolking van mening is dat 'Vutters mogen genieten van een welverdiende rust' (tabel 1). Deze mening wordt breed gedeeld in alle leeftijdsgroepen. Personen rond de vutleeftijd (50-64 jarigen) spreken zich in dit opzicht duidelijk positiever uit. Wél vindt ongeveer de helft van de ondervraagden dat ook van vutters mag worden verwacht dat zij zich maatschappelijk nuttig maken (tabel 2). De 65-plussers zijn daar het duidelijkst in: 67 procent is het met deze stelling eens. Van de mensen in de vutleeftijd zelf is dat 45 procent en deelt één op de vijf deze mening niet. Het lijkt erop dat de vut nog steeds door velen als verworven recht wordt gezien: een tijd om te genieten na veelal jarenlange arbeid (de gemiddelde arbeidsduur van degenen die nu met de vut gaan bedraagt ongeveer 40 jaar). Vut of

prepensioen wordt geassocieerd met vrijheid en geen plichten.

De afgelopen tijd wordt in de media regelmatig gesuggereerd dat er sprake is van een strijd tussen de generaties. Uit het NIDI-onderzoek blijkt dat wat de vut betreft die stelling niet duidelijk opgaat: slechts een kleine minderheid van de ondervraagden is het eens met de stelling dat "Vutters leven op kosten van andere generaties" (tabel 3).

BRONNEN:

- NIDI (2003), *Stoppen of doorgaan met werken*, Demos, 19(8), pp.76-78.
- Henkens, K. en H. van Solinge (2003), *Het eindspel: werknemers, hun partners en leidinggevenden over uitstroom uit het arbeidsproces*. Assen: Van Gorcum/Stichting Management Studies.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) (2003), *Mogen ouderen ook meedoen*. Den Haag: RMO (advies 33).

Ir. H. van Solinge, NIDI

DEMONS verschijnt 10 x per jaar en beoogt de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken te bevorderen. Inlichtingen over toezending van kopij kunnen worden ingewonnen bij de redactie

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding is toegestaan. Toezending van bewijs-exemplaren wordt op prijs gesteld.

Het NIDI is een instituut van de KNAW dat zich bezighoudt met onderzoek naar ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de bevolking

colofon

Demos	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry Bronsema, eindredacteur dr. Harry van Dalen dr. Tamar Fischer dr. Ernst Spaan
Adres	NIDI/DEMONS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	http://www.nidi.nl/public/demos/
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	Drukkerij Repko, Voorburg

Tabel 1. "Vutters mogen genieten van een welverdiende rust" (%)

	<50	50-64	+65	totaal
(helemaal) oneens	7	5	8	7
neutraal	15	11	21	15
(helemaal) eens	78	84	71	78
totaal	100	100	100	100

Bron: NIDI-survey 'Ouderen in beweging' (december 2004).

Tabel 2. "Ook van vutters mag verwacht worden dat zij zich maatschappelijk nuttig maken" (%)

	<50	50-64	+65	totaal
(helemaal) oneens	19	22	9	18
neutraal	36	34	22	33
(helemaal) eens	45	45	69	49
totaal	100	100	100	100

Bron: NIDI-survey 'Ouderen in beweging' (december 2004).

Tabel 3. "Vutters leven op kosten van een andere generatie" (%)

	<50	50-64	+65	totaal
(helemaal) oneens	59	76	70	65
neutraal	24	13	19	19
(helemaal) eens	18	11	11	15
totaal	100	100	100	100

Bron: NIDI-survey 'Ouderen in beweging' (december 2004).